

Son Dönem Mevlvî Müntesiplerinden Mehmed Eşref ve Manzumelerinde Mevlânâ ve Mevlevîlik*

Mehmet ÜNAL¹

Öz

Mevlânâ ve onun fikir yapısı üzerine inşa edilen Mevlevîlik, Türk tasavvuf ve kültür hayatında derin etkiler bırakmıştır. Kültür ve sanat çevrelerinde yüzyıllarca geniş bir etki meydana getirmişlerdir. Mevlevîler, Mevlânâ'nın büyük bir şair oluşu hasebiyle şiire dolayısıyla şairliğe ayrı bir önem vermişlerdir. Klasik edebiyatımızda en çok müntesibi olan tarikatlardan birisi olmuştur. Klasik edebiyatın son numunelerini ortaya koyan Mehmed Eşref de bu dergâha bağlananlardan biridir.

Okunmamış, ulaşılamamış her kitap, her bilgi, keşfedilmemiş bir kıta gibidir. Sahip olduğumuz değerleri iyi anlayabilmek, bu değerlerin arkasında yatan dinamikleri bulmamız için keşfedilmeyi bekleyen hazinelere/kitaplara ulaşmak ve bu hazinelerin/kitapların açığa çıkarılması elzemdir. Klasik şiirin varlığını ortaya koymak, bu şiir çerçevesi içinde yetişen şairlerin eserlerini gün yüzüne çıkarmakla sağlanacaktır.

Bu çalışmada, Mehmed Eşref'in hayatı, hakkında tespit edilen yeni bilgilerin ışığında tekrar gözden geçirilmiştir. Gençliğinde Mevlevîliği benimsemiş, Galata Mevlevîhanesinde çilesini tamamlamış bir Mevlvî'nin hayatı, eserleri, Mevlevîlikle ilgili görüşleri ortaya konularak hangi mazmunlar üzerinde durduğu gibi konular örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mevlevîlik, Mehmed Eşref, Tasavvuf, İslam Edebiyatı.

ÜNAL, Mehmet. (2023). "Son Dönem Mevlvî Müntesiplerinden Mehmed Eşref ve Manzumelerinde Mevlânâ ve Mevlevîlik". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (2023), 217-233.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1249670>

Geliş Tarihi	10.02.2023
Kabul Tarihi	13.04.2023
Yayın Tarihi	01.07.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Uşak, Türkiye, E-Posta: mehmet.unal@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8467-1113

Mevlana and Mevlevîsm in the Last Period Mevlevî Followers Mehmed Eşref and His Manzumes*

Mehmet ÜNAL¹

Astat

The Mevlevi order, which was built on Mevlana and his intellectual structure, left a deep impact on Turkish mysticism and cultural life. They have had a wide influence in cultural and artistic circles for centuries. Due to the fact that Mevlâna is a great poet, the Mevlevis gave a special importance to poetry, and therefore to poetry. It has been one of the sects with the most followers in our classical literature. Mehmed Eşref, who revealed the last examples of classical literature, is one of those who belong to this dervish lodge.

Every unread, unreachable book, every piece of information is like an undiscovered continent. It is essential to reach the treasures/books waiting to be discovered and to reveal these treasures/books in order to understand the values we have, to find the dynamics behind these values. Revealing the existence of classical poetry will be achieved by unearthing the works of poets who grew up within the framework of this poetry.

In this study, Mehmed Eşref's life was reviewed in the light of new information about him. The life, works, and views of a Mevlevi who adopted Mevlevi in his youth and completed his ordeal in the Galata Mevlevi Lodge are tried to be explained with examples, by revealing his views on Mevlevism.

Keywords: Mevlana, Mevlevî, Muhammad Eşref, Sufism, Islamic Literature.

ÜNAL, Mehmet, "Mevlana and Mevlevîsm in the Last Period Mevlevî Followers Mehmed Eşref and His Manzumes", *Turkey Journal of Theological Studies*, 7/2 (2023), 217-233.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1249670>

Date of Submission	10.02.2023
Date of Acceptance	13.04.2023
Date of Publication	01.07.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Mevlana and Mevlevîsm in the Last Period Mevlevî Followers Mehmed Eşref and His Manzumes, University of Uşak, faculty of Islamic Sciences, Department of Turkish-Islamic Literature, Uşak, Turkey, E-Mail: mehmet.unal@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8467-1113

Giriş /Introduction

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan siyasi gelişmelerin ve sosyal hadiselerin yaşandığı bir zaman dilimidir. Çoğu Osmanlı aydınının yönünü Batı'ya çevirdiği bu yüzyılda, kültür ve sanat alanında da büyük ve sancılı değişimlere tanık olunmuştur. İslamiyet'in etkisiyle oluşan ve gelişen Osmanlı kültür ve edebi zevkinin yerini Batı'dan devşirilen sanatların özellikle Fransız edebiyatının etkilerinin hâkim olduğu bir kültür ortamı almıştır. Yine de bu değişime direnen ve geleneğe bağlı kalan sanatçı, şair ve yazarlar da görülmüştür. Özellikle tekkelerde Osmanlı irfanının tesiri devam etmiştir. Mutasavvıf şairler klasik edebiyatımıza bağlı kalarak eser vermeyi sürdürmüşlerdir.

Tasavvuf nizamı temelde müşid, mürid ve onun seyr ü sülükundan oluşur. Müridin gayesi bir müşide bağlanmak ve böylece onun disiplini altında nefsinin terbiye etmektir. Bu yalın amacın kurumsal hali olarak yüzlerce tarikat teşekkül etmiştir. Kurulan bu tarikatlar, kendi içinde yaşanan usul ve adab farklılığı sebebiyle şube ve kollara ayrılmış ve böylece başka adlarla yeni tarikatlar meydana getirilmiştir. . Mevlvî tarikatı da Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin düşüncelerinin, oğlu Sultan Veled tarafından sistemleştirilip tarikat biçiminde örgütlenmesi sonucu kurulmuştur.

Türklerin İslâmiyet'i kabul edip, Müslüman olmalarından sonra tekkelerde mutasavvıflar vasıtasıyla ortaya konan edebî ürünler, dinî-tasavvufi bir karakter taşımaktadır.³ Kurulan tekkeler sayesinde tasavvufun temelleri toplum içinde yayılmaya başlamıştır. Böylece hemen her tarikat için bağımsız bir edebiyat teşekkül ettirilmiştir. Yeni kurulan her tarikatın kendine göre adap ve erkânına uygun, tasavvufun temelleri, pirlere keramet ve menkibeleri, o tarikatın âdâb ve erkânı, tasavvuf esasları, şeyhlerin menkibe ve kerametleri, tarikata girenlerin uyması ve uymaması gereken konular hakkında yazılmış kitaplar vardır. Zaman içinde tasavvufi usul ve neşve bağlamında çoğu kurucu pirlere nispet edilerek farklı isimlerde kurumsallaşan tarikat merkezlerinde tasavvufi eğitim için kaleme alınan eserler ve salıkların dilinden dökülen şiirler ile her tekkede bağımsız bir sanat ve edebiyat üretimi oluşmuştur. Öyle ki mutasavvıflar vasıtasıyla ortaya konan edebî ürünlerin dil ve nazım hususiyetleri tekke dışı şiirin içeriğini dahi etkilemiştir.⁴

Mevlevîlik, ortaya çıkmaya başladığı 13. yüzyıldan itibaren, Mevlânâ'nın ünü ve eserlerinin etkinliği ile kısa bir zaman diliminde birçok merkezde Mevlevîhaneler kurularak geniş bir alana yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra da toplumda ve siyasi çevrelerde etkinliğini idame ettirmiş, şiir, sema ve musiki gibi üç vasıtaya isnat ettiği tarikat anlayışıyla, Osmanlı şehirlerinde ve yüksek mahfillerde her zaman müntesib bulmuş, birer sanat merkezi durumundaki tekkelere daima itibar edilmiştir. Mevlvî tarikatının önde gelenleri de mevcut sosyal ve siyasi düzeni koruyarak, Osmanlı'nın fethettiği her bölgede Türk kültürünü taşıyan birer elçi görevini yerine getirmiş, böylece Osmanlı sınırları dahilinde; Mısır'dan Azerbaycan'a, Suriye ve Irak'tan Avrupa'ya kadar Mevlvî zaviyeleri açılmıştır. Mevlvîlik tarikatı sıfatıyla ortaya çıkmasından sonra, idareciler ve halkın üst düzey kesimiyle her zaman yakınlık içinde

³ Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1997), 210.

⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2006), 441-445; Nilgün Açıık, *Divan Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairler* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 111-113.

bulunmuş, musiki ve şiir ile alakası olan münevver kesimin, tarikat tercihi yaparken kendisine yönelmesini temin etmiştir. Tarih boyunca idareciler ve sanat zevki olan üst tabaka tarafından desteklenen ve tercih edilen bir tarikat olmuştur. Mevlevîlik, ilk zamanlarında yayıldığı daha küçük merkezlerden yavaş yavaş büyük yerleşim yerlerine çekilmesi ve saraya yakın olması sebebiyle, 17. asırdan itibaren bir “devlet tarikatı” görüntüsü vermeye başlamıştır.⁵

Mevlevîliğin, divan edebiyatının yayılması ve zenginleşmesine etkisinin yanı sıra, divan edebiyatının da Mevlevîliğin yayılış ve zenginleşmesine etkisi olmuştur. Klasik şiirin muhtevasında Mevlevîlik tesirinin görüldüğü konular ise; Mevlânâ sevgisi, aşk, insan-ı kâmil, fanilik, ney, sema ve külahdır. Bu mazmunların ve terimlerin şiir malzemesi gibi kullanılması sonucunda, klasik edebiyatın şiirdeki muhtevası daha da zenginleşmiştir. Mevlevî şiirinde, klasik şiirin tesirinin görüldüğü konular ise; aşk, sevgili, âşık, gönül, hasret ve vuslatdır.⁶ Bir Mevlevî şairi, aşkı hem Mevlevî ortamından hem de gelenekten öğrenmiştir. Bunun sonucunda da Mevlevî tarikatına intisap eden şairler geleneğin takipçisi olmuşlardır. Bu geleneğin takipçilerinden biri de on dokuzuncu yüzyılın son çeyreği ile yirminci yüzyılın ilk yarısında yaşamış Mestî mahlasını kullanan mutasavvıf Muhammed (Mehmed) Eşref'tir.

Bu araştırmamızın amacı, 1882-1962 yılları arası yaşamış bir Mevlevî müntesibinin hayatı, eserleri, edebi kişiliğini yeni bilgi ve belgeler ışığında tanıtmak ve manzumelerinde Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili düşüncelerini ortaya koyarak tasavvuf literatürüne kazandırmaktır.

Araştırmalarımıza göre başta tabakât-terâcim türü biyografik eserler olmak üzere, ilgili matbu tasavvuf literatüründe müellifin hayatı hakkında hiçbir malumat bulunmamaktadır. Kütüphanelerin veri tabanlarında künye bilgisine pek rastlanılmayan Mehmed Eşref'e, bir not defterinde değinilmiştir. Bu metinden Mehmed Eşref'in hayat hikâyesine dair birtakım bilgiler ortaya çıkarılmıştır. Bu not defteri çalışmamızın ana kaynağını oluşturur.

1. Mehmed Eşref'in Hayatı

Daha önce yayımlanmış eserlere bakıldığı zaman Mehmed Eşref'in hayatı hakkında verilen bilgilerin çok yetersiz olduğu, sadece divanından çıkarılabilen bulgular ile yetinildiği görülürken bir şahsın özel kütüphanesinde bulunan not defterinden müellifin hayatı ile ilgili detaylı bilgilere ulaşılmıştır. Mehmed Eşref'in özgeçmişinin ortaya çıkarılmasına kaynaklık eden not defteri, merhum Hattat Emrullah Demirkaya'ya (1894-1992)⁷ aittir. Defterde yazılanlar ilk defa Prof. Dr. Mehmet Serhat Yılmaz tarafından, Kastamonu'nun manevi değerlerini tanıtmaya amacıyla kurulmuş bir internet sitesinde köşe yazısı olarak *Mevlevî Mehmed Eşref el-Mevlevî*⁸ başlığıyla yayınlanmıştır. Yılmaz, bu

⁵ Sezai Küçük, XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2000), 387.

⁶ İlhan Genç, “Mevlevî Edebiyatı Üzerine Değerlendirmeler”, *Ege Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 7 (1993), 134.

⁷ Emrullah Demirkaya hakkında bilgi için bkz. Burhan Baltacıoğlu vd, “Hattat Feride Hanım ve Hattat Emrullah Efendi (Demirkaya) Örneği Üzerinden Hat Sanatında Kastamonu”, *Osmanlı'dan Günümüze Kur'an ve Hüsn-i Hat Sempozyumu*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 375-396.

⁸ Mehmet Serhat Yılmaz, Mevlevî Eşref Dede (1882-1962),

<https://www.kastamonuilkhaber.com/mevlev-esref-dede-1882-1962-makale,946.html>. Erişim 03.03.2023.

not defterini araştırmacı Mustafa Gezici'den⁹ temin ettiğini belirtmiştir.¹⁰ Not defterinde bahsedilenin Mehmed Eşref olduğu kanaatine, bu not defterindeki bilgiler ile müellifin eserlerindeki bilgilerin örtüşüğünü gözlemek suretiyle varılmıştır.

Ayrıca, müellifin, kendisine ait eserlerin hemen hepsinde “Mevlânâ'nın (ö. 672/1273) kölelerinin kölesi Mehmed Eşref el-Mevlevî” anlamına gelen “bende-i bendegân-ı Mevlânâ, Mehmed Eşref el-Mevlevî” kaydını bir imza olarak düşmesi ve el-Mevlevî nisbesini taşıması, kendisinin Mevlevî tarikatına mensup olduğunu göstermektedir. Bu bilgilerle örtüşür mahiyette Hattat Emrullah Demirkaya kendi not defterinde Meydancı Dede/Mehmed Eşref el-Mevlevî olarak tanıttığı kişinin 1327/1911 tarihinde Galata Mevlevihanesinin 1001 günlük Mevlevî çilesini çıkardığını belirtmektedir.¹¹

Bu bilgilerin yanında *Nüşa-i Kübra* adlı eserin Sâmi adında bir zat tarafından sadeleştirilerek istinsah edilen nüshasında, müstensih tarafından “Aziz kardeşlerimizden olup şimdi ticaret borsasında memur bulunan Eşref Bey'in ...”¹² şeklinde bir ibare geçmektedir. Aynı şekilde Emrullah Demirkaya, Mehmed Eşref'in Kastamonu Nasrullah Meydanı'nda bulunan Ticaret ve Sanayi Odası binası altında kiraladığı bir dükkânda pul bayiliği yaptığına dair zikrettiği bilgi, müstensihin verdiği bilgiyle aynıdır. Emrullah Demirkaya'nın not defterinde tanıtılan Mehmed Eşref ile *Nüşa-i Kübra* müellifi Mehmed Eşref'in aynı kişiler olduğuna bir başka kanıt ise not defterinde Mehmed Eşref'e ait tasavvufî şiirleri ihtiva eden bir *Divan*'ının varlığından söz edilmesidir. Yine not defterinde, *Divan*'ın başında yazdığı belirtilen beyit ile Mehmed Eşref'e ait *Divan*'ın başında geçen beyit ve beyitte geçen Mestî mahlasını alma sebebini anlatan bilgi de aynıdır.¹³

Bütün bunlar gösteriyor ki Mehmed Eşref'in eserlerinden hareket ederek kendisi hakkında edindiğimiz birtakım bilgilerle yukarıda zikri geçen şahıs kütüphanesinden temin ettiğimiz özel not defterinde yer alan biyografik malumat birebir örtüşmektedir. Bu durum söz konusu not defterinde hayatı hakkında malumat verilen şahsın, Mehmed Eşref el-Mevlevî olduğunu tereddütsüz bir şekilde doğrulamaktadır.¹⁴

Kendisini Mevlevî Eşref Hamidoğlu künyesiyle tanıtan Mehmed Eşref, 1882 yılında babasının devlet memuru vazifesini ifa ettiği Giresun'da doğmuştur. Mehmed Eşref'in babası Mustafa Sabri Efendi'dir. Daha önceki eserlerde müellifin babası “Türbedar Hacı Hasan Efendi” olarak verilmiştir. Türbedar Hacı Hasan Efendi ismi müellifin divanında geçen manevi pederim diye bahsetmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁵ Babası Mustafa Sabri Efendi, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ne, Gazi Osman Paşa kumandasında bulunan Plevne müdafileriyle iştirak ederek kahramanca savaşmış bir Osmanlı subayıdır. Sivas'ın Zara kasabasında emekliye ayrılan Mustafa Sabri Efendi, emekli olduktan sonra

⁹ Mustaf Gezici hakkında bilgi için bkz. <https://www.aciksoz.com.tr/gundem/ilim-hikmet-sofrasi-konugu-aramistmaci-ogretmen-mustafa-gezici-osmanli-tarihi-cok-iyi-ogrenilmiyor-h10996.html>. Erişim 4.3.2023.

¹⁰ Seda Bozoğlu, *Mestî Mehmed Eşref el-Mevlevî ve Nüşa-i Kübra Adlı Eseri* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 20.

¹¹ Emrullah Demirkaya, *Not Defteri*, Kastamonu: Mustafa Gezici Özel Kitaplığı, 169

¹² Mehmed Eşref el-Mevlevî, *Nüşa-i Kübrâ* (İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayi Efendi, 662), 3.

¹³ Demirkaya, *Not Defteri*, 171; Mehmet Ünal, *Kastamonulu Muhammed Eşref Mestî Divanı* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2020), 16.

¹⁴ Bozoğlu, *Mestî Mehmed Eşref*, 22.

¹⁵ Ünal, *Mestî Divanı*, 15.

Kastamonu'nun Taşköprü kazasına yerleşmiş ve Harmançık mahallesinde 1914/15 senesinde vefat etmiştir. Kabri Taşköprü'de bulunmaktadır.¹⁶

Tekkelerin kapatılmasına kadar mücerred bir hayat yaşayan Mehmed Eşref el-Mevlevî kırk yaşında Şeyh Tahir Çelebi vasıtasıyla Cemile Hanım'la evlenmiştir. Eşi Cemile Hanım 1951'de vefat etmiştir.

Öğrenim hayatı hakkındaki bilgiler ise ilkokul ve ortaokul eğitimine dairdir. İlkokula Erzurum'un Hasankale ilçesinde sıbyan mektebinde başlamış ve bitirmiştir. Ortaokul öğrenimine ise, Hınıs Rüştüyesinde devam edip, Ahlat'ta bulunan rüştüye de tamamlamıştır.¹⁷

Mehmed Eşref, biyografisinin yer aldığı not defterinde yer alan kendi el yazısında kendisinin ilme ve tasavvufa yönelişinin, dini yaşantıdan uzak, bedenen ve manen zararını tecrübe ettiği içki ve eğlence dolu bir gençlik dönemi geçirmesinin ardından seyr ü sülûka girmek ve maneviyatını güçlendirmek suretiyle gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ayrıca hayatta en çok zevk aldığı şeyin felsefe ve tasavvuf ilimleri olduğunu, bu iki disiplin üzerine senelerce araştırma ve incelemelerde bulunduğunu belirtmiştir.¹⁸

1323/1907 yılında İstanbul'a giderek bir süre memur olarak çalışan Eşref Dede, Mevlevîliğe duyduğu muhabbet neticesinde çeşitli Mevlevîhanelerde görevler üstlenmiştir. Mehmed Eşref, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından birkaç sene evvel 1327/1911'de İstanbul'da Mevlevîliğin önemli merkezlerinden olan Galata Mevlevîhanesinde hizmete girmiş ve Ahmet Celeddin Efendi'nin halkasına dahil olmuştur. Çilesini burada çıkardıktan sonra da bir müddet Bursa'da Şeyh Mehmet Şemsettin Efendi'nin (ö. 1866-1936)¹⁹ hizmetinde bulunmuştur. Bir süre sonra Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne görevlendirilmiş ve altı ay sonra tekrar Galata Mevlevîhanesi'ne dönerek görevini burada üç yıl devam ettirmiştir.²⁰

Mehmed Eşref 1334/1918 yılında İstanbul'dan Kastamonu'ya geri dönerek Kastamonu Mevlevîhânesi²¹ şeyhi Âmil Çelebi'nin (ö. 1920)²² emrinde iki yıl çalışmış, şeyhinin tayini Konya'ya çıkınca onunla birlikte 1336/1920'de Konya'ya gitmiştir. Kısa süre sonra Âmil Çelebi de vefat edince onun yerine, Konya İsyânı'nda parmağı olduğu şüphesiyle şeyhlikten daha önce azledilip isyanda bir dahli olmadığı anlaşılan şeyh Abdülhalim Çelebi (ö. 1869-1925)²³ getirilmiştir. Abdülhalim Çelebi'nin hizmetinde de iki sene bulunduktan sonra 1338/1922'de tekrar Kastamonu'ya geri dönmüştür. Mehmed Eşref yaşadığı yıllarda saygılı ve hoşgörülüğüyle Kastamonulu herkes tarafından tanınan, kendisini herkesin sevip saydığı bir zat olarak gösterilmektedir.²⁴ Bir müddet Kastamonu

¹⁶ Demirkaya, *Not Defteri*, 169.

¹⁷ Demirkaya, *Not Defteri*, 168; Bozoğlu, *Mestî Mehmed Eşref*, 23.

¹⁸ Demirkaya, *Not Defteri*, 167.

¹⁹ Mehmet Şemseddin Efendi'nin hayatı hakkında bilgi için bkz. Fahri Fındıkoğlu, "Bursa Müverrihlerinden Mehmet Şemseddin'in Hayatı ve Eseri", *Uludağ Dergisi* 34 (Bursa 1941), 36-45; İbnü'l-emin Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şairleri IV* (İstanbul: 1988), 1808.

²⁰ Demirkaya, *Not Defteri*, 169.

²¹ A. Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlânâ Güldestesi* (Konya, 1964), 35.

²² Nuri Köstüklü, "Birinci Dünya Savaşı Ve Milli Mücadele'de Kastamonu Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)", *Atatürk Araştırma Dergisi* 30/89 (Temmuz 2014), 2-10.

²³ Celeddin Çelebi, "Abdülhalim Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1/212.

²⁴ Demirkaya, *Not Defteri*, 168.

Mevlevîhânesinde meydancı dede vasfıyla görevini sürdürmüş, 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla görevi de sona ermiştir.²⁵

Demirkaya'nın elindeki not defterine göre Mevlevî tarikatına girmesiyle hayatı boyunca tekkelerde muhasebe ve yemekhane sorumluluğu görevinde bulunmuş, ayinlerde ise meydancı dede unvanıyla yöneticilik yaparak hayatını geçiren Mehmed Eşref, ihtiyarlığında bakıma muhtaç bir kimse olarak hayatını idame ettirmiştir. Daha sonra Kastamonu Merkez İsfendiyar Mahallesi'nde kiraladığı bir evin odasında 1962 yılı Ağustos ayında 75 yaşında vefat etmiş ve cenazesi Bucudoğlu Suyu yukarılarındaki büyük mezarlığına (Gümüşlüce Mezarlığı) defnedilmiştir.²⁶

2. Mehmed Eşref'in Eserleri

Türkiye'deki yazma eser kütüphanelerinde Mehmed Eşref'in beş eseri bulunmaktadır. Nüshaların tamamı mutasavvıf hayattayken telif edilmiştir. Bu eserler arasında birden fazla nüshası bulunanlar da mevcuttur. Söz konusu eserlerin künye bilgisi mutasavvıf tarafından bazı eserlerin dibacelerinin sonlarında zikredilmiştir.

Eşref'in, eserlerinde genel olarak varakları sayfa usulü önlü arkalı şekilde numaralandırdığı görülmektedir. Fakat tasnif edilirken eserlerin, kütüphane görevlilerinin inisiyatifine bağlı olarak genelde varak usulü numaralandırıldığı, bazı varaklara da yanlış numaralar verildiği görülmüştür. Burada kısaca eserler hakkında bilgi verelim.

2.1. Divan

Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonu 06 Mil Yz A 7342/1 numarada kayıtlı olan eser, kareli deftere rik'a hattıyla kaleme alınmıştır. Tespit edilen nüsha müellif nüshasıdır. Yazmanın 1b-40a varaklarında 96 manzume, 41b-63b varaklarında ise Aziz Mahmud Hüdâyî, Şems-i Tebrizi, Mevlânâ, Sultan Veled, Bâkî, Şeyh Galip, Fevzi, Nazif'ül-Mevlevî ve daha başka Mevlevî müntesibi kişilerin eserlerinden seçtiği 54 manzume bulunmaktadır. Allah'a iman, Hz. Muhammed'e (s.a.v), onun âline ve ashabına duyulan samimi sevgi, yaşadığı tasavvufi neşve, ayrılık acısı ve hasret divanda sık ele alınan temalardır. Mevlânâ'ya beslenen muhabbet ve derin bağlılık, Mevlevîliğe intisap etmenin her şeyden daha önemli olduğu divanın ana temalarından bir diğeridir. Dünyaya dair hiçbir beklenti, arzu ve istek görülmeyen şiirler, şairin yaşadığı his ve coşkuyu yansıtmaktadır. Divanda nazım şekillerinin belli bir sıraya göre değil de rastgele bir düzen içinde oluşturulmuş olması şiirlerin tasnifini güçleştirmiştir. Divandaki nazım şekilleri şu şekilde tasnif edilmiştir: 70 gazel, 3 kaside, 8 müfred, 4 kıt'a, 2 müstezad, 2 müseddes, 2 muhammes ve 5 beyit. Bunlarla birlikte şairin eserde halk edebiyatı nazım türünden de örnekler verdiği görülür. Divanda sekizli hece ölçüsüyle yazılan iki şiire rastlanmıştır.²⁷

Derviş Mehmed Eşref'in şiirlerinde genel itibariyle sanat kaygısı gütmeyen yapıtlar görülmektedir. Farklı nazım şekilleriyle yazılmış olan şiirlerde dini-tasavvufi konular

²⁵ Demirkaya, *Not Defteri*, 170; Bozoğlu, *Mestî Mehmed Eşref*, 25.

²⁶ Demirkaya, *Not Defteri*, 171; Bozoğlu, *Mestî Mehmed Eşref*, 26.

²⁷ Mehmed Eşref el-Mevlevî, *Dîvân-ı Mestî*, (Ankara: Milli Kütüphane, Yazma Eser Koleksiyonu, Yz. A 7342/1), 1b-40a; Ünal, *Mestî Divanı*, 16, 67, 146; Bozoğlu, *Mestî Mehmed Eşref*, 27-29.

işlenmiş, bazı nasihatlerde bulunmuş, tasavvuf ve tarikat yolu anlatılarak din büyükleri övülmüştür.

Nazımlarında Mehmed Eşref'in belli bir kültür seviyesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Arapça, Farsça kelimelerin sıkça tercih edildiği zengin kelime kadrosu ve kendini hissettiren coşkun ruh haline rağmen şiirleri sanat ve ifade gücü açısından vasattır. Derviş Mehmed Eşref, mutasavvıf şairlerin pek çoğunda gördüğümüz üzere duygu, düşünce ve heyecanlarını her türlü kayıttan uzak, içinden geldiği gibi kaleme almıştır. Divanda dini-tasavvufî edebiyatın önemli isimlerinden Yunus Emre, Fuzuli, Niyazi Mısri, Bağdatlı Rûhî, Şeyh Galib, Tahirül Mevlvî gibi şairlerin etkisi açıkça görülmektedir.

2.2. Âyin-i Tarikat-ı Mevlânâ

Milli Kütüphane Yazma Eser Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 8172 yer numarasında kayıtlıdır. Eserin yalnızca tek nüshasına rastlanmıştır. Rik'a hattıyla yazılan eserin her sayfası 20 satır kaleme alınmıştır. Te'lif tarihi ise yazmanın zahriyesinde (esas metnin başladığı yaprağın arka yüzü) 1335/1919 yılına işaret edilmektedir. İki bölümden oluşan eserin ilk bölümünde münâcât, ehl-i beyte muhabbet, sema, niyaz ve dua gibi konular işlenmiş, ikinci bölümde de müntesibi olduğu Mevlvî âdâbı ve ayini ele alınarak Mesnevî'den örnekler verilmiştir. Yazmada daha çok manzûm parçalardan oluşmakta ve ele alınan konular Mevlânâ'nın en önemli eseri *Mesnevî-i Manevî'si*, Taşlıcalı Yahyâ Efendi'nin *Gencine-i Râz* adlı eseri gibi mesnevî türündeki edebî manzûmelerden alıntılar yer almaktadır.²⁸

2.3. Hak Yolu

Araştırmalar neticesinde tespit edilebilen iki nüshasına ulaşılmıştır. İki nüshanın kayıt bilgileri, hem *Nüsha-i Kübrâ'nın* müellif nüshasının hem de *Gıdâu'r-rûhâniyye fî tarîki'l-irfâniyye* adlı eserin Millet Kütüphanesi nüshasının giriş bölümünün sonunda verilmiştir. Eserin nüshalarından biri Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 1501 nolu numaradadır. Rik'a hattıyla yazılan eserin her sayfasında 27 satır vardır. Mehmet Şevki tarafından istinsah edilmiştir. Diğer nüsha, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonunda 1318 numarada kayıtlıdır. Her sayfası 15 satır olarak yazılan eser rik'a ve ta'lik hatla kaleme alınmıştır. Eserde işlenen konu tamamen seyr ü sülûk ile ilgilidir. Hz. Adem'in ilk ortaya çıkışı, sülûkun başlangıcı, tevbe ve istiğfâr, mürşid ve muhabbet, marifet, tesbih, biat, hilafet, zikir, menâzil gibi konular ele alınmıştır.²⁹

2.4. Gıdâu'r-Rûhâniyye fî Tarîki'l-İrfâniyye

İki müellif nüshası bulunan eserin ilk nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdaî Efendi Koleksiyonu 657 numarada kayıtlıdır. Genellikle başlıklar ta'lik, diğer kısımlar rik'a hattıyla ve her sayfa 30 satır olarak kaleme alınmıştır. Zahriyesinde verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere 1350/1932 yılında telif edilerek ismi geçen kütüphaneye bağışlanmıştır. Öteki nüshası ise Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 1319 numarada yer almakta

²⁸ Mehmed Eşref el-Mevlevî, *Âyin-i Tarikat-ı Mevlânâ*, (İstanbul: Milli Kütüphane, Yazma Eser Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8172), 1b-24a; Demirkaya, *Not Defteri*, 170; Bozoğlu, *Mesî Mehmed Eşref*, 31.

²⁹ Mehmed Eşref el-Mevlevî, *Hak Yolu*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 001501), 1b-13b; Mehmed Eşref Mevlvî, *Hak Yolu*, (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri 001318), 1b-38b; Bozoğlu, *Mesî Mehmed Eşref*, 31-32.

ve yine başlıklar ta'lik, diğer kısımlar ise rik'a hattıyla ve her sayfa 30 satır olarak kaleme alınmıştır.³⁰

2.5. Nüsha-i Kübrâ

Müellif hattı olan eserin tek nüshası vardır. Yazma, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayi Efendi Koleksiyonu 662 numarada kayıtlıdır. Yazmadaki sayfaların numaralandırma tasnifi, her bir yaprağa bir numara gösterilerek arkalı önlü klasik usulden farklı olarak, yaprakların her bir yüzüne bir numara verilmek suretiyle yapılmıştır. Bu tasnifle eser 68 yapraktan müteşekkildir ve her sayfada 28 satır vardır. Yine yazmanın yazımında başlıklar ta'lik, diğer kısımlar ise rik'a hattıyla kaleme alınmıştır. Eserin ferağ kaydındaki bilgiye göre eser 1351/1933 yılında Ramazan Bayramı arefesinde bitirilmiş ve Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesine bağışlanmıştır. Eserin Sami ismindeki bir müstensih tarafından yazıldığı başka bir nüshasına da rastlanmıştır. Bu nüsha ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Yazma Eser Koleksiyonu 297.7 MEH 1933 M.1 numarada kayıtlıdır. İstinsah tarihi olarak da 9 Zî'l-Hicce 1351/4 Nisan 1933 tarihi yer almakta ve rik'a yazı türünde ve her sayfada 30 satır olacak şekilde yazılmıştır. Eser; nazım-nesir karışık olarak kaleme alınmış olup levhi mahfuz, kalp, nübüvvet, nefis, beden ve ruh vb. tasavvufi konuların işlendiği 19 başlık mevcuttur.³¹

3. Mehmed Eşref'in Mevlânâ ve Mevlevîlik Hakkındaki Görüşleri

Derviş Muhammed Eşref'in şiirlerinin büyük çoğunluğu, dini- tasavvufi konularda yazılmıştır. Dünyaya dair hiçbir beklenti, özlem, arzu ve istek görülmeyen şiirlerde tasavvuf yolu anlatılmış, insanların bu yola girmesi teşvik edilmiştir. Bu şiirlerde Allah'ın birliği ve yüceliği, Hz. Muhammed'e (SAV) ve onun aline, ashabına duyulan samimi sevgi anlatılır. Mevlânâ'ya karşı beslediği büyük bir aşktan, Mevlevîliğe intisap etmenin her şeyden daha önemli olduğundan bahsedilir. Duygularının ifadesi noktasında şekil ve dil kaidelerine bağlı kalmaz. Şiirlerin bütününde farklı nazım şekilleri ve vezinlerle benzer konular ele alınmıştır.

3.1. Mevlânâ Hakkındaki Görüşleri

Mevlevîliğin piri Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'dir. Mevlânâ; sahibimiz, efendimiz anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Dede, Mevlânâ'yı su sözlerle anlatmaktadır: "İnsan bütün ömründe onu okusa, onu anlamış olmaz; yalnız ömrünü boş yere sarf etmemiş olur."³²

Mevlânâ'ya övgü, onun izinde gitmek, ona ulaşmak şairin ana hedefidir. Bu hedef için çok çaba sarfetmek gerekir.

*Asmân pervâz olur hem cezbe-i Mevlâ ile
Sâlik-i râh-ı Hudâ, bende-i Mevlânâ'yım diyen³³*

³⁰ Mehmed Eşref el-Mevlevî, *Gıdâu'r-rûhâniyye fi Tarîki'l-İrfâniyye* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 001319), 1b-14b; Mehmed Eşref el-Mevlevî, *Gıdâu'r-rûhâniyye fi Tarîki'l-İrfâniyye* (İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayi Efendi, 000657), 1b-14a; Bozoğlu, *Mestî Mehmed Eşref*, 32.

³¹ Mehmed Eşref el-Mevlevî, *Nüsha-i Kübrâ* (İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayi Efendi, 000662), 1-68; Mehmed Eşref el-Mevlevî, *Nüsha-i Kübrâ*, Sad. Sami (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, 297.7 MEH 1933 M.1), 1b-35b; Bozoğlu, *Mestî Mehmed Eşref*, 33-34.

³² Muhsin İlyas Subaşı, *İki Mevlevî - Remzi Dede-Yaman Dede* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2005), 25.

³³ Ünal, *Mestî Divanı*, 205.

*O ŧâh-ı mane'î kim Hazret-i Hunkâr-ı Mevlânâ
Görüþ bu bende-i nâ-çizi kıldı ŧâh-ı Merdân'luk³⁴*

*Vâsil oldu rûh-ı Mevlânâ bu ŧeb Mevlâsına
Âşık, maşûk ile ışk bunda oldu vâsilân³⁵*

*Yetiş imdâdına Yâ Hazret-i Hunkâr Mevlânâ
Yüzüm kara velâkin kapuna geldim amân pîrim³⁶*

*Hazret-i Mevlânâ'ya, gelin bende olalım
Simâ safâ cânâ safâ rûha gıdâdır³⁷*

Derviş, varını yoğunu Mevlânâ'nın yoluna harcamalıdır. Öyle ki bu yolda canını bile vermelidir.

*Hazret-i Hunkâr-ı Mevlânâ'ya bezl et varını
Cânfedâ kıl yolunda ol vâsil-ı cânân³⁸*

Derviş, varlığı terk edip mâsivâdan meylini kesmelidir. O zaman gizli olan ona ayan olacak, ağıyârda bile yârini bulabilecektir.

*Varlığı terk eyleyüp ağıyârda bul yâri sen
Meylini kes mâ-sivâdan kim O'dur gizlü ayân³⁹*

Bu yolda birtakım sırlara vakıf olanlar mahvolurlar, ŧair gibi mest olanlar ise sevdalarını belli etmezler.

*Mestiyâ mestâneler izhâr-ı sevâ eylemez
Mahv u müstağrak olur esrârdan vâkıf olan⁴⁰*

Aşk yoluna giren canını ve başını terk etmelidir. Aşkın kanunu böyledir.

*Cânbaş terk edüp bu yolda hâk olmak gerek
Böyledir kânûn-ı ışkda ışk-ı Hakk sûzânesi⁴¹*

Mevlânâ'ya kul olmak ŧair için büyük bir mutluluktur. Zira Mevlânâ çok yüce bir makamda bulunmaktadır.

*Bende-i Monlâ-yı Rûm olmak ne devletdir bana
Lâne-i arşda kurulmuşdur anın kâşânesi⁴²*

Eşref, bir beytinde kalender-meşrep olduğunu namus ve ardan geçtiğini söyler.

*Ben kalender-meşrebim nâ-mûsuâr olmaz bana
Cümle ağıyâr olsa yâr ol yâr yâr olmaz bana⁴³*

³⁴ Ünal, *Mestî Divanı*, 217.

³⁵ Ünal, *Mestî Divanı*, 224.

³⁶ Ünal, *Mestî Divanı*, 227.

³⁷ Ünal, *Mestî Divanı*, 243.

³⁸ Ünal, *Mestî Divanı*, 225.

³⁹ Ünal, *Mestî Divanı*, 225.

⁴⁰ Ünal, *Mestî Divanı*, 225.

⁴¹ Ünal, *Mestî Divanı*, 199.

⁴² Ünal, *Mestî Divanı*, 199.

⁴³ Ünal, *Mestî Divanı*, 198.

“artık” redifli bir başka şiirde ise salikin melameti ihtiyar etmesini tavsiye eder. Şair, şiirde gaflet uykusundan uyanmayı, fani dünyadan geçmeyi ve doğrudan doğruya Allah’a dayanmayı tavsiye eder. Dünyanın aldaticılığından ve kıymetsizliğinden bahseder.

*Melâmet ihtiyâr et sâlik-i dâinâ uyan artık
Yeter bu hâb-ı gaflet âteş-i ışkile yan artık*

*Cihân-ı fânîden geç ol hakikat sırrına vâkıf
Nedir meyl-i sivâ biraz da Allâh’a dayan artık*

*Sakin âlâyîş-i dünyâyâ hiç aldanma ey tâlib
Bilürsin aldananlar cümleten oldı ziyân artık*

*Kesil halkdan ki Hakk’ı bulasın kendinde ey sâlik
Fedâ kıl cânını Hakk’a bu yolda sen hemân artık*

*Cihânın külli vâri bir çûpe degmez bilürsen sen
Buna aldanma ey Mestî hakk söze inan artık⁴⁴*

Aşıkın ezelde başlayan mestliği ebede kadar sürecektir.

*Mestdir cân-ı ezelden Mestiyâ cün tâ ebed
Hâk-i pâ-yı Mevlevî’dir âşnâ vü gâhım benim⁴⁵*

Eşref, derdine ne kadar arasa da derman bulamamıştır. Fani âlemde gamdan kurtulmanın yolu mestane olmaktır.

*Mestî aradım bulmadım hiç derde devâyı
Bu âlem-i fânîde gam define mestâne gerekdir⁴⁶*

Mehmed Eşref’in manzumelerinde çile, dede, def, dergâh, derviş, Mesnevî, meydan, mihman, ney, rıza, şeyh, şems, tekye, taç gibi Mevlevîlikle ilgili tabirler çokça kullanılmıştır.

3.2. Mevlevîlik Hakkındaki Görüşleri

Mevlevîlik, adını kurucusu Sultan Veled’in babası ve tarikatın ilkelerini oluşturan Mevlânâ Celâleddîn Rûmî’den alır. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî’ye intisap edenlere verilen isimdir. Mevlevîlerin sırları, aşkın gönlünde keşf olmayı beklemektedir. Hazreti Mevlânâ, mevlevîlerin emiridir. Ezel şarabını muhabbetle içenler, o camın yudumlarını da halka saçanlar mevlevîlerdir.

Mehmed Eşref, şiirlerinde manevi yolculuğuna dair ifadeler kullanır. Özellikle Mevlevîlik şairin hayatında çok büyük bir yere sahiptir. Mevlevîliğe intisabını şöyle anlatır:

*Gam degil ölse, sülûk etdim o şahın rahına
Canımı nezr etmişim ben Mevlevî Dergâhına*

⁴⁴ Ünal, *Mestî Divanı*, 225-226.

⁴⁵ Ünal, *Mestî Divanı*, 194.

⁴⁶ Ünal, *Mestî Divanı*, 183.

*Hâk-i pâyim bu tarîk-ı ışkda ben tâ ezel
Bî-kesim, oldum dâhil bâb-ı saâdet câhına*

*Öyle bir deryâ-yı feyz-ı kibriyâdır bu tarîk
Gam yemez dâhil olanlar cürm ile eyvâhına*

*Kalbine girmez keder, yüz çevirmez devrin cevrinden
Tana görse hande eyler lutf eder bed-hâhına*

*Mestiyâ sen tekye-i sıdk u rızâda bul makâm
Dest-gîrdir Hazret-i Pîr bende-i güm-râhına⁴⁷*

Yukarıdaki manzumede, şairin mutluluğu açıkça görülmektedir. Şair, tarikata intisabıyla artık kurtuluşa erdiğini düşünmektedir. Öyle ki “gam yemez dâhil olanlar cürm ile eyvâhına” mısrasıyla Mevlevîliğe girenlerin günahlarından dolayı pişmanlık duymayacağını söyler. “Tarîk-i Mevlevî” redifli şiir bu konuda dikkate değerdir.

Bu şiirde, Mevlevîliğin şair için ne ifade ettiğini anlamak mümkündür:

*Kehf-i âmân-ı selâmetdir Tarîk-i Mevlevî
Vâsıl-ı râh-ı hidâyetdir Tarîk-i Mevlevî*

*Çekmesün dünyâ vü mâ-fi-hâ gamın âşik olan
Cânib-i Hakk’dan beşâretdir Tarîk-i Mevlevî*

*Feyz-ı feyz-âver degil mi sor dahîl-i bâbına
Hep bilür mahfî kerâmetdir Tarîk-i Mevlevî*

*Tâlibân-ı devlet-i dünyâ olan bilmez anı
Râh-ı ışkda bir sadâkatdır Tarîk-i Mevlevî*

*Mâ-sivâyâ iltifât etmez hakikat-bîn olan
Sıdkile Hakk’a ibâdetdir Tarîk-i Mevlevî*

*Ey gönül, mâil olup dünyâyâ olma teşne-leb
Mestiyâ mestâne-i ıška kifâyetdir Tarîk-i Mevlevî⁴⁸*

Aşağıdaki şiirde şair, “amân pîrim!” diyerek pirine, Mevlânâ’ya seslenir. Şiirde derin bir pişmanlık içerisinde olan şairin, bu hissiyat ile son sığınak olarak gördüğü şeyhine sesleniş söz konusudur. Şair, kendisini “esîr-i nefsi emmâre, yüzüm kara, fakîr, âsi, mücrim, bî-çâre” ifadeleriyle niteler:

*Esîr-i nefsi emmâre olup kaldım amân pîrim
Hatâ etdim, meâsî bahrine taldım amân pîrim*

*Yetiş imdâdına Yâ Hazret-i Hunkâr Mevlânâ
Yüzüm kara velâkin kapuna geldim amân pîrim*

⁴⁷ Ünal, *Mestî Divanı*, 182.

⁴⁸ Ünal, *Mestî Divanı*, 200.

*Fakîri nefis ü şeytân azdıruben etdiler âsî
Düşündüm dest-gîr ancak seni buldum amân pîrim*

*Bu âsî mücrim ü bî-çâreye sen dest-gîr ol kim
Sana mensûbum arabilmezim n'oldum amân pîrim*

*N'olur bahtım güşâd olsa yolunda cân fedâ kılsam
Bu ümmîd-i tesellî olarak buldum amân pîrim*

*Bu fânî âleme bezm-i elestden Mest olup geldim
Zülâl-i feyzin ile boşanup toldum amân pîrim⁴⁹*

Eşref, Mevlânâ'nın vefatının 667. yılı münasebetiyle de müstakil bir şiir yazmıştır. Şiirde Mevlânâ'nın vefat gecesinde "şeb-i arûs" diye bahsedilir ve bu gece bir vuslat gecesi olarak anlatılır.

*Şeb-ârûs-i Hazret-i Hunkâr'a gel ey âşıkân
Bir dem-i vuslatda cân eyler fedâ ol sâdikân*

*Vâsıl oldu rûh-ı Mevlânâ bu şeb Mevlâsma
Aşık, maşûk ile ışk bunda oldu vâsılân*

*Vahdet-i Hakk'a işâret ister isen ey gönül
Varlığın terk eyleyüp bir gör O'dur gizlü ayân*

*Sırr-ı "Lâ mevcûde illa'llâh"ı bildinse eger
Var olan, Hakk varlığıdır ey dil-i dânâ hemân*

*Nûş eden vahdet meyinden mestü ser-gerdân olur
Bir görür ol kâinâtın varlığın[n] ey sâlikân*

*Hâk-i pâ-yi Hazret-i Monlâ olan ferzâneler
Buldular dünyâ vü ukbâda hayât-ı câvidân⁵⁰*

Aşağıdaki şiirde şair gönlüne seslenerek, Mevlevîliğe intisap edenlere birtakım nasihatlerde bulunmaktadır. Mevlevîliğe intisap edenler fenadan geçmeli ve aşk ateşiyle yanmalıdırlar.

*Ey gönül, geç bu fenâdan bul hayât-ı câvidân
Ateş-i ışkile sûzân ol hemân durma yân*

*Derd-i yâr ile zâr u giryân eyle her şâm u seher
Bülbül-âsâ dâ'im eyle âhu feryâd u figân*

Hâk-i pâ-y ol ehl-i hâlin râhına dânâ isen

⁴⁹ Ünal, *Mestî Divanı*, 227.

⁵⁰ Ünal, *Mestî Divanı*, 224.

Gir gönül mey-hânesine olasin ehl-i irfân⁵¹

Mevlevîliğin önemi ile ilgili söylediği bazı beyitler ise şöyledir:

*Etvâr-ı çerha uy, Mevlevî ol
Seyrân idersin, devrân edersin⁵²*

*Işkı, ben Mevlevî'den öğrendim
Şeyhi, Manevî'den öğrendim⁵³*

*Mestdir câm-ı ezelden Mestiyâ çün tâ ebed
Hâk-i pâ-yı Mevlevî'dir âşnâ vü gâhım benim⁵⁴*

Sonuç

Mevlevî geleneği içerisinde yetişen şairlerin bu tarikatın literatürüne kayıtsız kalmaları da mümkün değildir. Bundan dolayı Muhammed Eşref, şiirlerinde birçok Mevlevî tabir ve deyimlerine yer vermiştir. Eşref'in manzumelerinde Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili birçok tabir ve deyim yerini almıştır. Bunun izleri şiirlerinde açıkça görülmektedir. Eşref, farklı nazım şekillerinde kaleme aldığı şiirlerinde Mevlevî tarikatının piri Mevlânâ'yı öven şiirler kaleme almıştır.

Mehmed Eşref, 1882 yılında babasının devlet memuru vazifesini ifa ettiği Giresun'da doğmuştur. Mehmed Eşref'in babası Mustafa Sabri Efendi'dir. Tekkelerin kapatılmasına kadar mücerred bir hayat yaşayan Mehmed Eşref kırk yaşında Cemile Hanım'la evlenmiştir. Eşi Cemile Hanım 1951'de vefat eder.

Mehmed Eşref; hayatı boyunca Kastamonu, İstanbul, Bursa ve Konya gibi çeşitli şehirlerde Mevlevî dergahlarında üst düzey görevlerde bulunmuş, ayinlerde de meydancı dede namıyla yöneticilik yaparak hayatını idame ettirmiş, tekkelerin kapatılmasıyla da çok zor günler geçirmiş bir Mevlevî müntesibidir. Kastamonu Merkez İsfendiyar Mahallesi'nde kiraladığı bir evin odasında 1962 yılı Ağustos ayında 75 yaşında vefat etmiş ve cenazesi Bocadoğlu Suyu yukarılarındaki büyük mezarlığına (Gümüşlüce Mezarlığı) defnedilmiştir

Tasavvuf ve felsefe alanında çalışmalar yaparken büyük bir haz duyduğunu belirtmiştir. Edebî ve ilmi çalışmalarına hiç ara vermeyerek Mesnevî'den yararlanarak eserler üretmekten vazgeçmemiş bir mutasavvıftır. *Divan, Âyin-i Tarikat-ı Mevlânâ, Hak Yolu, Gidâu'r-Rûhâniyye fi Tarîki'l-İrfâniyye ve Nûsha-i Kübrâ* adlı eserleri vardır.

Mehmed Eşref'in eserleri klasik edebiyatın son numunelerinden biridir. Tek nüshalı eserlerinde yalnızca manevi hazdan ötürü manzume kaleme alan bir Osmanlı insanıdır. Eserleri geçen yüzyılın sosyal ve edebî hayatına ışık tutması sebebiyle büyük bir değer taşımaktadır. Eşref, Mevlevîliğin 20. yüzyılda sahip olduğu toplumsal tabanını göstermiştir.

⁵¹ Ünal, *Mestî Divanı*, 225.

⁵² Ünal, *Mestî Divanı*, 254.

⁵³ Ünal, *Mestî Divanı*, 221.

⁵⁴ Ünal, *Mestî Divanı*, 194.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

Açık, Nilgün. *Divan Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairler*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Baltacıoğlu, Burhan vd., "Hattat Feride Hanım ve Hattat Emrullah Efendi (Demirkaya) Örneği Üzerinden Hat Sanatında Kastamonu". *Osmanlı'dan Günümüze Kur'an ve Hüsn-i Hat Sempozyumu*. 375-396. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Bozoğlu, Seda. *Mestî Mehmed Eşref el-Mevlevî ve Nüsha-i Kübra Adlı Eseri*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Çelebi, Celaleddin. "Abdülhalim Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/212. Ankara: TDV Yayınları, 1988),

Demirkaya, Emrullah. *Not Defteri*. Kastamonu: Mustafa Gezici Özel Kitaplığı, 167-174.

Fındıkoğlu, Fahri. "Bursa Müverrihlerinden Mehmet Şemseddin'in Hayatı ve Eseri". *Uludağ Dergisi* 34 (1941), 36-45.

Genç, İlhan. "Mevlevî Edebiyatı Üzerine Değerlendirmeler". *Ege Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 7 (1993), 129-143.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2006.

İbnü'l-emin Mahmud Kemâl. *Son Asır Türk Şairleri IV*. İstanbul, 1988.

İsen, Mustafa. *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

Kara, Mustafa. "Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar". *Osmanlı Ansiklopedisi*. İstanbul: Ağaç Yayınları, 1993.

Köstüklü, Nuri. "Birinci Dünya Savaşı Ve Millî Mücadele'de Kastamonu Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)". *Atatürk Araştırma Dergisi* 30/89 (2014), 2-10.

Küçük, Sezai. *XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Mevlevî, Mehmed Eşref. *Âyin-i Tarikat-ı Mevlânâ*. İstanbul: Milli Kütüphane, Yazma Eser Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8172, 1b-24a.

Mevlevî, Mehmed Eşref. *Dîvân-ı Mestî*. Ankara: Milli Kütüphane, Yazma Eser Koleksiyonu, Yz. A 7342/1, 1b-40a.

Mevlevî, Mehmed Eşref. *Gıdâu'r-rûhâniyye fi Tarîki'l-İrfâniyye*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 001319, 1b-14b.

Mevlevî, Mehmed Eşref. *Gıdâu'r-rûhâniyye fi Tarîki'l-İrfâniyye*. İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdaî Efendi, 000657, 1b-14a.

Mevlevî, Mehmed Eşref. *Hak Yolu*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma başışlar, 001501, 1b-13b.

Mevlevî, Mehmed Eşref. *Hak Yolu*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 001318, 1b-38b.

Mevlevî, Mehmed Eşref. *Nüsha-i Kübrâ*. Sad. Sami. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, 297.7 MEH 1933 M.1, 1b-35b.

Mevlevî, Mehmed Eşref. *Nüsha-i Kübrâ*. İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdaî Efendi, 000662, 1-68.

Pala, İskender. *Ansiklopedik Dîvan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.

Subaşı, Muhsin İlyas. *İki Mevlevî -Remzi Dede-Yaman Dede*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.

Tanrıkorur, Barihüda. "Mevlevîyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/468-475. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Tolasa, Harun. "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi* 1 (1982), s.16-17.

Ünal, Mehmet. *Kastamonulu Muhammed Eşref Mestî Dîvanı (İnceleme-Metin)*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2020.

Ünver, A. Süheyl. "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri"., *Mevlânâ Güldestesi*. Konya (1964), s. 30-39.

Yılmaz, Hasan Kamil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000.

Yılmaz, Mehmet Serhat. *Mevlevî Eşref Dede (1882-1962)*. <https://www.kastamonuilkhaber.com/mevlev-esref-dede-1882-1962-makale,946.html>. Erişim 03.03.2023.

Yılmaz, Mehmet Serhat. "Mevlevî Eşref Dede". <https://www.kastamonur.com/Mevlevi-esref-dede/> Erişim tarihi: 30.01.2023.

<https://www.aciksoz.com.tr/gundem/ilim-hikmet-sofrasi-konugu-arastirmaci-ogretmen-mustafa-gezici-osmanli-tarihi-cok-iyi-ogrenilmiyor-h10996.html>. Erişim 4.3.2023.